

Het Hazegras (1815-±1870).

door **Daniel FARASYN (†)**
en **Ivan VANHYFTE**

Op 28 april 1988 bracht historicus Daniël FARASYN een avondvoordracht in de conferentiezaal van de Oostendse V.V.F. over de ontstaansgeschiedenis van het Hazegras.

92 aanwezigen, waaronder ikzelf, waren getuige van een uitstekende lezing die door iedereen ten zeerste gewaardeerd werd. We waren nooit anders gewoon van hem. Ik noteerde toen gretig want als kenner van het kwartier maakte hij komaf met heel wat misverstanden over het ontstaan en de groei van het Hazegras.

Achteraf zat ik in het V.V.F.-café met hem, samen met wijlen Jan DREESEN, nog wat na te kaarten. Jan vroeg hem de tekst te willen bezorgen ter publicatie in os tijdschrift. Het is er jammer genoeg nooit van gekomen.

Recent “ontdekte” ik mijn notities, ondertussen aangevuld met eigen materiaal van persoonlijk onderzoek. Ik maak dan ook van deze gelegenheid gebruik om die uitzonderlijke informatie over onze Oostendse geschiedenis te “redden” voor toekomstige historici en heemkundigen.

Hier volgt een door mij ingekorte bewerking, weliswaar enkel het Hollandse luik (1815-1830) en een stuk Belgische Periode (1830 ± 1870).

Deel 1: Het Hollands Bewind (1815-1830)

Tijdens het Hollands Bewind (1815-1830) kreeg het Hazegras een uitgesproken militair karakter. Aan de west- en oostkant werden weliswaar groene ruimtes gecreëerd, ontspanningsoorden die de Oostendenaars van benoorden de bassins en ook de vreemdelingen naar het Hazegras lokten maar DÉ verandering was toch militair van aard.

Die kwam er door de uitbreiding aan de zuidelijke verdedigingswerken maar vooral door de inplanting van militaire gebouwen binnen het Hazegras zelf. De fortificaties, begonnen onder de Fransen, werden in het Zuiden verder gezet en beëindigd. Zo werd tussen Bastion 12 en Bastion 13 een ravelijn opgeworpen waarop vandaag “het Laiterietje” staat. Vóór het ravelijn kwam een naar het zuidoosten uitlopend glacis op veldborstwering te liggen.

Tussen september 1818 en juni 1820 legden de Hollanders een afleidingsvaart aan tussen de Brugse Vaart en het eerste Handelsdok; ze gebruikten hiervoor een deel van de oostelijke hoofdgracht. Hierbij werd de Amerikaanse kreek van de geul afgesneden en een nieuwe draaibrug van de Brugse Vaart in het verlengde van de Vrijhavenstraat gelegd.

Bij de omvangrijke uitbreiding van de stadsfortificaties zag de Nederlandse overheid in dat een wijziging van de stadsgrenzen moest doorgevoerd worden. Dit gebeurde in november 1822. Zo kwam het totale Hazegrasgebied met al zijn verdedigingswerken officieel bij Oostende. Of ze op het Hazegras aan dit feit enig belang hechtten, valt te betwijfelen.

In de zuidelijke helft van het Hazegras kwamen 3 militaire gebouwen te staan. Het militair hospitaal, een imposant gebouwencomplex met een noordelijke en zuidelijke bomvrije vleugel, en een oostelijke vleugel en inrijpoort naar het verlengde Polderstraat toe. Vóór de courtine tussen

bastion 12 en bastion 13 kwam de grote kazerne te liggen. Deze bood plaats aan 1500 man. Helemaal in het oosten werd de kleine kazerne opgetrokken. Hier konden 900 militairen logeren. Beide kazernes werden naar de plannen van de Gentse architect ROELANTS tussen 1798 en 1819 gebouwd.

In 1820 werd aan het zuidwestelijke uiteinde van de Amerikaanse kreek een arsenaal opgetrokken met magazijn voor levensmiddelen en een militaire bakkerij. Dit arsenaal stond in het midden van wat nu het Ernest Feysplein is. Om dit arsenaal te kunnen bouwen werd de zoutziederij van DE RIDDER, 2 huizen en 10 armzalig kleine huisjes afgebroken.

In hetzelfde jaar 1820 kocht de Nederlandse regering de lijnbaan van DELMOTTE aan, grenzend aan de Lijndraaijerstraat; die werd omgevormd tot "Pavillon du Génie". De oostersluis bezuiden de Kapellebrug verdween in 1823 wat de verbindingen tussen stad en Hazegras ten goede kwam.

De ringmuur tussen bastion 10 en 1 werd volledig gedicht zodat de restanten van de oude, ondiepe Dode Kreek tot een langwerpige vijver herleid werd. Militaire werken drukten also een nieuwe stempel rondom en op het Hazegras.

Wanneer koning Willem I in 1815 een eerste bezoek bracht aan onze stad, gaf hij aan "de gilde van den Edelen ridder St. Sebastiaen" de toelating om op een stadsground van het Hazegras een "schietperk" te installeren. Zo kon de St-Sebastiaansgilde vanaf 1 januari 1817 beschikken over een terrein aan de oostkant van de Fregatstraat tussen de Vrijhaven- en de Lijndraaijerstraat, 9500 m² groot. De huurovereenkomst tussen Ch. DELMOTTE, burgemeester van de stad, deken Fr. VAN OUTRYVE en zorgers SUYS en VAN HALME, vertegenwoordigers van de gilde, werd getekend daags vóór Kerstdag 1816. Jaarlijks betaalde de gilde 50 Frank als huur. Op het terrein werd een "gaeypersch" opgericht. In de zuid-westelijke hoek kwam voor dorstige gildebroeders een herberg te staan, het "Handboghof". Alzo kwam op een vroegere weidegrond een eerste groene ruimte tot stand, afgesloten door een gracht een doornhagen of "schetterwerk". Het werd een druk bezochte plaats tijdens schietoefeningen of andere vermakelijkheden.

Een tweede groene zone, een echte "stadswandel-hof", kreeg op het eind van het Hollands Bewind een begin aan aanleg: tussen de Polderstraat en de langwerpige vijver op de oostkant van de Werf. Dit was het eerste stadspark van Oostende, bestemd voor toeristen die tot hiertoe tevergeefs hadden gezocht naar wat groen binnen de stadswallen. Vóór 1830 trouwens bestond de beplanting op het Hazegras overwegend uit sparrebosjes en wat struiken. Een rust- en drankgelegenheid was nog niet te vinden. Wel op het driehoekig terrein tussen de Polder-, Brigantijn- en Vrijhavenstraat. Hier had Auguste CLAEYS in 1828 een grote herberg opgericht met schenkkamer, eetzaal, biljartkamer en danszaal. Het geheel was in een ruime hof ingeplant en van stallingen voorzien; duidelijk afgestemd op de opvang van toeristen en ook van soldaten uit de naburige kazernen.

Op economisch vlak veranderde er op het Hazegras, tijdens het Hollands Bewind, weinig. Op de zuidelijke rand van de 1^e bassin is een magazijn komen weg te vallen, terwijl op het Hazegras zelf er 14 kleine en grote pakhuizen zijn blijven staan. Het industrieel leven kende slechts kleine wijzigingen. De brouwerij JEAN, de oesterput VANDERHEYDEN en de werven werkten gezapig verder. Bij de touwslagerijen viel in 1820 deze van Ch. DELMOTTE uit om plaats te maken voor de Genie. Achteruitgang viel ook te noteren bij de zoutziederijen: slechts één bleef actief, deze van DELACROIX. Die van DE RIDDER werd opgeruimd om het arsenaal te bouwen in 1820. De zouttraffinaderij van SERRUYS kende verval.

In de buurt van het "scheepsmakereiland" is er toch iets nieuws te bespeuren. In 1819 worden hier aan weerszijden van het zuidelijk uiteinde van de vijver molens opgericht. Deze stonden vroeger aan de Westpoort. Wanneer de Nederlanders het verloop van de westelijke wallen in 1819

veranderden en een nieuwe Westpoort bouwden (nu ongeveer ter hoogte van de Witte Nonnenstraat), werden deze 2 molens naar het Hazegras overgebracht. Een nieuw bedrijf, weliswaar hinderlijk voor het milieu, werd hier in 1823 opgezet, de Amidon-fabriek van J.B. ROYON.

Om de evolutie van de behuizing en de bevolking na te gaan, beschikken we over cijfergegevens van 1814, 1827 en 1829. Het aantal huizen nam in geringe mate toe. In 1815: 81 waaronder 11 leegstaand, 1827: 86 (18 leegstaand) en 1829: 86 (± 3 leegstaand). Merkwaardig is de achteruitgang van de bevolking: in 1815=615 inwoners en in 1827 slechts 482.

Deze plotse neerwaartse trend moet bijna uitsluitend in verband gebracht worden met de ontploffingsramp van 19 september 1826 waarbij het kruitmagazijn in bastion 13 de lucht inging. 9 militairen en 5 burgers verloren hierbij het leven. De stoffelijke schade was aanzienlijk. Ruiten lagen aan alle kanten aan diggelen, daken weggeblazen, muren gescheurd (zie Ostendiana, II, p. 119-123). Wederopbouw moet snel gebeurd zijn vermits er, benevens nieuwbouw, 86 woonhuizen in 1829 op het Hazegras te vinden waren. De behuizing zelf was zeer ongelijk verdeeld. Op de westflank lagen nog hele percelen onbebouwd. Langs de Polderstraat vallen alleen de gebouwen te vermelden van Aug. CLAEYS en van JEAN en 2 huurwoningen van COONEY. Op de nieuwe markt, zuidkant, staan de 3 herenhuizen van FOTTRELL, S. DEBROCK en weduwe F. DEBROCK; verder oostwaarts een herenhuis van DELACROIX. Alleen het blok Oesterbankstraat-Goede Windstraat-Vrijhavenstraat is, op 3 percelen na, volbouwd. Bij de afsluiting van het terrein van het Arsenaal is de Fortunestraat de hoofdstraat geworden van het Hazegras en op de oostkant volledig met gebouwen afgezet waaronder 4 ruime magazijnen.

De Goede Windstraat, die de de Smet de Naeyerlaan zal worden, is alleen op de oostkant voor de helft behuist. Verder nog de 12 apostelensteeg (met 4 gebouwtjes), de Fregatstraat (niets, behalve het "Handbogenhof" en de Lijndraaiersstraat telde 6 huizen betrokken door armere gezinnen).

Deel 2: Vanaf de onafhankelijkheid (1830 - $\pm$ 1870)

Onder het Hollands Bewind kende het Hazegras een periode van duidelijke stagnatie qua bevolkingscijfers en bewoning. Dit zou totaal veranderen wanneer ons land een onafhankelijk koninkrijk wordt.

Al vanaf 1830-1831 heeft Oostende wind in de zeilen. In 30 jaar zal het Hazegras uitgroeien tot een bijna volgebouwde wijk. Tussen 1830 en 1866 stijgt de bevolking er met 12% en het aantal huizen gaat van 86 in 1830 naar 239 in 1866! Vanaf 1831 was die verandering duidelijk merkbaar in de toename van nieuwbouw. In de Goede Windstraat liet zouthandelaar VAN EYCKEN 5 huizen bouwen ten noorden van de Vrijhavenstraat. Op de zuidkant van de Nieuwe Markt worden er in 1836 10 huizen opgetrokken en in 1838 komen er 6 in de Vrijhavenstraat.

Ook langsheen de Polderstraat veranderde er heel wat. De houten barak, "De Zoeten Inval", een herberg met biljartzaal, draaide op volle toeren. Tussen het Retranchement en het Militair Gasthuis laat JEAN de herberg "Au Cirque" optrekken. Hubert CRANSHOF, de uitbater, moet natuurlijk zijn bieren inkopen bij brouwerij JEAN.

Vanaf 1 mei 1832 verhuurt de stad de gemeentetuin aan Jacques WARRINIER voor de duur van 9 jaar. Dit park was gratis toegankelijk voor het publiek van zonsopgang tot zonsondergang. Kinderen beneden de 15 jaar waren niet toegelaten, tenzij begeleid door volwassenen. WARRINIER bouwt er 2 achthoekige paviljoenen, bij de ingang aan de Polderstraat. Het grootste met pannen bedekt, de andere met strodak. Reeds vanaf mei 1832 droeg dit stadspark de naam "Parc Léopold". Succes had

het zeker: 's Zomers werden er bals gegeven (in 1836 zelfs 2maal per week); 's winters werd er gebiljart en deden de paviljoenen dienst als notariële verkoopzalen.

Het vooruitzicht dat een spoorlijn Oostende als terminus zou krijgen, zal zeker niet vreemd geweest zijn aan de nieuwe huizenbouw op het Hazegras.

Eerst nog een voorlopig station, op het grondgebied Stene, ingehuldigd op 28 augustus 1838, dan een tweede voorlopig, ten zuiden van de 2e bassin, en tenslotte een definitieve dat op 4 augustus 1844 in gebruik werd genomen.

Wanneer in maart 1839 alle bomen uit het Parc Léopold verkocht worden om te rooien, betekende dit het einde van Oostendes 1e Leopoldpark. Geen nood echter voor de toeristen die naar Oostende 's zomers komen afzakken. Ze vinden vanaf 1837 vertier in een nieuw parkje, dichtbij het badcentrum gelegen: het "Prinsenhof". Niet alleen het Leopoldpark verdween, ook de 2 molens, een reeks gebouwen langs de twee kanten van de 2de bassin en de daar gevestigde houtmarkt moesten plaats maken voor spoorlijnen en het station. Een deel van de Nieuwe Markt wordt tot stationsplein omgevormd en met bomen beplant. Ook de langwerpige vijver, een rest van de Dode Kreek, wordt gedempt.

De inplanting van spoor en station hadden wel een nadeel. Het vroegere "scheepsmakerseiland", bezuiden de 3de bassin, werd totaal van het Hazegras afgesneden om een nijverheidszone en een sloppenwijk te worden zonder veel verbindingen met andere stadsgedeelten.

Het treinverkeer voor reizigers bleef tijdens deze periode beperkt: 4 à 5 treinen per dag kwamen aan en vertrokken. Vanaf de zomer 1850 deden de zondagse "trains de plaisir" Oostende aan, zodat de stationsbuurt heel wat drukte begon te kennen. Het toenemend toeristisch treinverkeer lag aan de basis van het ontstaan van hotels in de directe omgeving van het station. Zo had je het Café de l'Espérance, het Hotel Restaurant Pyssonier dat, als English Tavern, Engelsen aantrok en het bekende Hôtel d'Allemagne dat in 1839 door A. CLAEYS werd opgericht.

Dit twee verdiepingen hoog V-vormig gebouw had zicht op het station. Het beschikte in de omgeving over gebouwen, gebruikt als succursales, remises en stallingen. Het was voorzien van een moderne accommodatie, door bezoekers van kuuroorden hoog gewaardeerd omwille van warme of koude, zoet- of zeewaterbaden.

De naamgeving was niet toevallig vermits het hotel mikte op Duitse toeristen.

A. CLAEYS baatte vanaf 1840 zijn hotel zelf uit, zonder veel succes echter. Wanneer de leiding van het bedrijf in handen kwam van ervaren, vreemde hoteldirecteurs, zoals de Franse DAUMIER in 1843, de Duitse R. WAGNER en MERIAN in 1846, de gebroeders MANN in 1853 en August STRACKÉ in 1868, die allen met hooggeschoold personeel werkten, groeide Hôtel d'Allemagne uit tot één van de meest prestigieuze bedrijven van de stad. Tal van vorsten en hoogwaardigheidsbekleders uit Duitsland, Oostenrijk of Rusland namen er hun intrek.

Maar in 1876 veranderde het tij. STRACKÉ verliet het Hazegras en begon in de Kaaistraat met een nieuw Hôtel d'Allemagne. Hij had begrepen dat met de uitbreidingswerken voor het station en de nieuwe hotelbouw langs de zeedijk, zijn oud hotel geen overlevingskansen had op het Hazegras. Dit bleek ook zo te zijn. Het roemrijke hotel werd een estaminet met danszaal voor de volkse buurt tot het in 1906 gesloopt werd.

Bij de nieuwbouw was er veel interesse voor de onbebouwde gronden die ± 1830 in handen waren van de rijke handelaar August WIELAND, de bankier BELLEROCHÉ, de aannemers SUYS en CLAEYS, de erfgenamen van notaris DE BAL of de bakker GODTFURNEAU.

Maar voor sociaal minderbedeelden werd de woningnood steeds nijpender. Kamers of appartementen werden liever verhuurd aan kapitaalkrachtige toeristen dan aan arme, veelal kinderrijke arbeidersgezinnen, wat het ontstaan van sloppenbuurten in de hand werkte.

Op de grond, afgekocht van de kinderen van notaris DE BAL, liet J.B. BATAILLE in 1833-1834 17 minuscule huisjes bouwen, elk nauwelijks 20 m² groot. Het werd de 12 apostelensteeg, symbool van schrijnende armoede. Aannemer A. CLAEYS zette in 1833 op de oosthoek van de Goede Wind- en de Lijndraaiersstraat een groot gebouw dat al gauw de sinistere naam meekreeg “de 30 woonsten”.

Bakker Balthazar INGELBRECHT omvormde in 1842 een, vroegere lusttuin tot 2 garren van 19 huisjes in de Lijndraaiersstraat, tussen de Fortuinstraat en de Goede Windstraat.

DE BARSEÉ deed nagenoeg hetzelfde in 1843. Achter povere huizen van de Lijndraaiersstraat, even ten oosten van de genaamde “Les 30 demeures”, liet hij een steeg van 8 huisjes bouwen die bakker INGELBRECHT in 1844 van hem overnam. De lijst van garren en impasses is verre van volledig....

Een argeloze voorbijganger zag niet altijd tussen 2 gevels door de armoede, de ellende, het opgehoopte vuil in en rond de krotten, waarin mensen moesten of trachtten te overleven. De hygiënische omstandigheden in een stad als Oostende waren verre van ideaal al ging die er fier op koninklijke residentie en badplaats van Europese allure te zijn. Maar de toestand op het Hazegras was nog veel minder rooskleurig. Aan alle kanten was het omsloten door staand water van kommen en stadsgrachten waar de vochtigheidsgraad er constant hoog was. In de winter veroorzaakte dit vaak bronchitis en reuma; 's zomers was er dan weer veel moeraskoorts. Meer nog dan de burgerlijke bevolking hadden militairen, gelogeerd rond het drassige exercitieplein dat bij de minste regen in een waterpoel veranderde, onder deze kwalen te lijden.

De toestand was zo onhoudbaar voor hen dat de kleine en grote kazerne in 1848 verlaten werden. De soldaten werden in kazernes van het stadscentrum ondergebracht. Alleen het zogenaamd “militair gasthuis” bleef deels in gebruik voor administratie, logies voor onderofficieren en kantine.

Dat bij het uitbreken van epidemieën het Hazegras een zware tol betaalde, was niet te verwonderen. Vooral de cholera-jaren 1849, 1854 en 1866 bleven lang in het geheugen hangen. Meer dan 1/3 van hen die in 1849 te Oostende stierven als slachtoffer van deze kwaal waren van het Hazegras afkomstig, in hoofdzaak van de 12 apostelensteeg. Het stadsbestuur begreep dat saneringsinitiatieven in deze wijk onontbeerlijk waren. Nog in 1849 werd in de Lijndraaiersstraat een grote afwateringsriool geplaatst. In 1853-1854 ging men over tot de eerste draineringswerken op het exercitieplein. Maar in de stegen zelf ging men niet verder dan het wit kalken en zwart teren van muren.

Toch werd het geweten van de welstellende Oostendse burgerij wakker geschud. Men begreep dat uiteindelijk iets moest gedaan worden voor deze verziekte, verwaarloosde wijk. Een gecoördineerde actie kwam op gang. Toonaangevend wat het initiatief genomen door katholieke groeperingen en later gevolgd door het stadsbestuur.

Het “Sint-Vincentius à Paulo-genootschap” werd opgericht in 1850. Het had tot doel niet alleen materiële bijstand te verschaffen aan behoeftigen, maar ook een vorm van opvang en elementair

onderwijs gratis te verlenen aan een verwaarloosde jeugd. Figuren als C. LIEBAERT en J. DE BONINGE zetten zich hierbij ten volle in. Zij kochten op 31 maart 1853 de 12 apostelensteeg van J.B. BATAILLE en aanpalende achterterreinen op. Langsheen de Fregatstraat lieten zij een groot gebouw oprichten. Het gelijkvloers werd tot kapel ingericht en de eerste verdieping werd als "Ecole des Pauvres" gebruikt.

Vanaf 1 mei 1855 gaven de Broeders er les. Oorspronkelijk bedoeld voor de opleiding van visserskinderen werd de school twee jaar later omgevormd tot een gewone Lagere Jongensschool. In dit gebouw werd door de Zusters van de H. Jozef ook les aan meisjes gegeven. De ingang van de meisjesschool lag in de Vrijhavenstraat.

De krotten van de volkrijke 12 apostelenstraat werden in 1856 afgebroken en de grond werd op 16 augustus 1862 door DE BONINGE aan de stad verkocht voor de bouw van de O.L. Vrouwekerk die op 1 november 1864 werd ingehuldigd. Bezoekers of kerkgangers van weleer herinneren zich misschien nog de brandvensters met 12 apostelen erop.

Door de kerkbouw was de kapel van de Fregatstraat overbodig geworden. Geheel het gebouw werd door DE BONINGE op 14 januari 1863 aan de stad verkocht die er de Stadsschool n°2 in onderbracht. Aan de zuidkant van deze school werd in 1868 een stelplaats voor brandweermateriaal gecreëerd die vroeger in de Goede Windstraat was gelegen.

Ook aan de noordelijke randen van het Hazegras zijn er grondige veranderingen gebeurd. Uit geldnood verkocht de stad in 1863 de terreinen van de werven aan de 3^e bassin aan de scheepsbouwers DE ZUTTER, ROYON, DENYE, TERMOTE, BILLIAERT, en weduwes DEWEERT en DE BRUYNE. Op het vroegere "Scheepsmakerseiland" bleven loodsen en smidsen van de werven nog staan. In 1842 zette FOL hier nog een kaarsenfabriek op. Enkele jaren later geurde het naar hop en mout van de brouwerij STORME. In 1863 werd de kaarsenfabriek vervangen door een stoommaalderij. De Rode Molen werd afgebroken voor de bouw van kleine huisjes. De toenmalige Molenstraat/Rue du Moulin (naam uit 1864) herinnert aan die molen.

In het kader van de voorziene uitbreiding van stationsterreinen begon men aan de opruiming van deze noordwestelijke uithoek van het Hazegras. In 1871-1872 werden keten, huisjes en de brouwerij STORME opgedoekt en het terrein werd genivelleerd. Enkele nieuwe loodsen werden in 1873 aan de zuidkant van de Werfkaai (die liep in een halve cirkel omheen het 3^e dok) opgetrokken samen met het grote graanhandelsgebouw van LAROYE. Van nu af aan zou de Werfkaai meer en meer thuishoren bij de nieuwe wijk naar het hospitaal toe die aan het groeien was.

Langsheen en achter de Stapelhuiskaai, ten zuiden de 1ste bassin, veranderde er ook heel wat. Op 26 maart 1865 brandde het Arsenaal volledig uit. Een jaar later, op 6 april 1866, werd de afbraak van de resten van de zwart geblakerde muren aanbesteed. Het overblijvende hoekhuis op de Fortuin-Oesterbankstraat werd in december 1867 met de grond gelijk gemaakt. Een nieuw plan kwam alzo tot stand: de voorloper van het Van der Sweepplein (nu: Ernest Feysplein) dat met Pasen 1869 als kermisplein werd benut.

Het Hazegras was vanaf 1870 klaar om uit te groeien tot een wijk met de meest gediversifieerde functies.